

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Костомаров М. Обзор сочинений, писанных на малороссийском языке / Микола Костомаров // Історія української літературної критики та літературознавства : хрестоматія : у 3 кн. / за ред. П.М. Федченка. – К. : Либідь, 1996. – Кн. 1. – С. 194–211.
2. Бовсунівська Т. Художня концепція жінки у творчості Тараса Шевченка / Т. Бовсунівська // Дивослово. – 1999. – № 11. – С. 2–6.
3. Богданова Я.М. Художнє бачення материнства у творах Тараса Шевченка та Марка Вовчка / Л.М. Богданова // Вісн. Луган. нац. Ун-ту ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2010. – № 4 (191), ч. 1 : Філол. науки. – С. 5-11.
4. Приймак І.В. Особливості художнього моделювання жіночих образів у малій прозі Любові Яновської // Українська література в загальноосвітній школі. – 2011. – №1. – С. 11-13.
5. Психологізм жіночих образів у малій прозі Любові Яновської // Соціально-наукова робота – ознака демократизації суспільства. Збірник наукових праць. – Хмельницький, 2004. – С. 90–95.

УДК 37.038

ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

Воронцова І.А., Влащенко С.В.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради*

Національний природний парк «Гомільшанські ліси»

У статті проаналізовано іноземний досвід з екологічного виховання молоді. Визначені напрями, які є перспективними для екологічного виховання в Україні. Спільно зі співробітниками екологічного відділу Національного природного парку «Гомільшанські ліси» розроблено й застосовано еколого-освітні заходи для шкільної та студентської молоді.

Ключові слова: екологічне виховання, нові підходи, «польова екологія», національні парки.

ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ

Воронцова И., Влащенко С.В.

В статье проанализирован зарубежный опыт экологического воспитания молодежи. Определены направления, которые являются перспективными для экологического образования в Украине. Совместно с сотрудниками экологического отдела Национального природного парка «Гомольшанские леса» разработаны и применены эколого-образовательные мероприятия для школьной и студенческой молодежи.

Ключевые слова: экологическое образование, новые подходы, «полевая экология», национальный парк.

THE USE OF FOREIGN EXPERIENCE OF ENVIRONMENTAL EDUCATION OF YOUTH

Vorontsova I., Vlaschenko S.

In the article the foreign experience of environmental education of youth is analyzed. The directions that are looking for environmental education in Ukraine are determined. Together with the staff of the national department of environmental nature park «Gomolshansky Lessy» environmental education activities for school and college students are designed and implemented.

Key words: environmental education, new approaches, field ecology, national park.

Постановка проблеми. Катастрофічний стан навколишнього середовища, що нині істотно впливає на здоров'я людей, тривалість їхнього життя, саму можливість стабільного існування, спонукає до роздумів усіх небайдужих людей. До проблеми природокористування звертаються політичні діячі, письменники, економісти, історики та ін. Власне, стає зрозумілим, що сфера природокористування повинна служити об'єктом пильної уваги кожного із жителів землі.

Першочергове місце у формуванні гуманістичних принципів займає екологічне виховання підростаючого покоління, яке має в подальшому вирішувати складні питання природокористування. Гармонійний, екологічно вивіреним розвиток особистості – це і є шлях до збереження навколишнього середовища, від стану якого залежить наше існування.

Розвиток екологічного виховання в Україні регламентується низкою нормативно-правових документів. Основними серед них є: Закон України про освіту; Послання Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000-2004 рр.»; Національні доповіді про стан навколишнього природного середовища України (К., 1993-2000); Постанови Кабінету Міністрів України (Про стандарт якості освіти; Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), Вимоги до державних стандартів вищої освіти тощо); Постанова Верховної Ради України «Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» (№ 188/98-Вр); Наказ МОН України від 11 жовтня 2007 р. № 897 «Про створення робочих груп з розроблення галузевих стандартів вищої освіти»; Закон України про охорону навколишнього природного середовища (1991); тощо [3].

Проте система екологічної освіти, що існує в Україні сьогодні, потребує вдосконалення в напрямі підвищення ефективності та інтегрованості на основі глибокого філософського й психолого-педагогічного осмислення проблеми з урахуванням соціально-культурних функцій екології в суспільстві, цілісної структури екологічних знань, сучасного рівня розвитку екологічної науки, традицій, звичаїв та історичного досвіду українського народу в цій сфері, а також особливостей екологічної та економічної ситуації в країні. Ключовим принципом взаємодії людського суспільства й природи мають бути не споживацтво й насильство, а співіснування.

Аналіз досліджень та публікацій. Характер світової екологічної політики на початку третього тисячоріччя кардинально змінився – від використання екологічної тематики із суто пропагандистською метою до щирого прагнення запобігти масштабним континентальним і глобальним катастрофам. Вирішення поставлених завдань передбачає не

тільки усвідомлення змісту й значення майбутніх змін, необхідності нового способу буття, але й радикальні зміни ціннісних орієнтацій окремої людини й суспільства в цілому, зсув пріоритетів у вирішенні екологічних проблем із техніко-економічної сфери в бік ідеології, моралі й освіти. Підтвердженням цього став саміт глав держав зі стійкого розвитку, який відбувся 2002 р. в Йоганнесбурзі, а 2003 р. в Москві пройшла Всесвітня конференція зі зміни клімату [1].

Координуюча роль міжнародних державних і суспільних екологічних організацій багато в чому визначила становлення й розвиток систем екологічної освіти в різних країнах. Поступово починає формуватися зміст навчального матеріалу, відбираються форми й методи екологічного виховання, при цьому враховуються специфічні національні й регіональні особливості, що склали педагогічні традиції. Міжнародним екологічним рухом педагогів розроблені методики екологічного виховання, визнані в розвинених країнах світу.

Із 90-х рр. XIX ст. в освітніх системах Заходу екологічне виховання втримує свої позиції завдяки трьом найбільш впливовим програмам: програмі із природознавства, «навчання на свіжому повітрі», природоохоронного виховання, в основі яких – цілеспрямоване формування турботи про навколишнє середовище [1].

Сучасна Європа орієнтована на відкриту модель екологічного навчання й виховання. Її суть – у залученні широких верств суспільства до цього процесу на основі реалізації принципу його безперервності. Цей процес, що називається партиципативним навчанням, перетворює місто, регіон у навчальний полігон, змушує державні органи, підприємства, населення брати активну участь у житті навчальних закладів. При цьому характерним є те, що в низці держав, охоплених цим процесом, – Великобританії, Скандинавських країнах, Німеччині та ін., – ініціатива йде не «зверху», а «знизу» – від різних соціальних верств населення [5].

Відкритість європейської моделі екологічного навчання проявляється в інтенсивному розвитку й провідній ролі позашкільних установ і дитячих та молодіжних організацій. Їхня мережа дуже розвинена, і, на відміну від нашої реальності додатковість анітрошки не означає другосортність. Активну роль в екологічному вихованні відіграє родина. Зростання ролі родини в сучасній західній моделі виховання є однієї

із провідних тенденцій розвитку європейської екологічної педагогіки. Різні об'єднання – групи сімейного виховання, асоціації батьків, жіночі союзи, установи соціально-культурної анімації – планують свою роботу таким чином, щоб, починаючи з дошкільного віку, навколишнє середовище сприятливо впливало на розвиток дитини [5].

На практиці ці ідеї реалізуються в роботі цілої мережі екологічних установ. У Німеччині це центри захисту природи, лісові школи, ботанічні сади, навчальні селянські ферми тощо. Вони ставлять за мету знайомство молодих людей із рослинним і тваринним світом, організацію їхнього безпосереднього спілкування із природою, формування дбайливого ставлення до неї. Наочно демонструється взаємозв'язок природних комплексів, їхня краса й беззахисність.

Формування екологічної свідомості, нової системи цінностей, екологічної культури особистості стають визначальними напрямками діяльності міжнародних екологічних організацій. Із 70-х рр. ХХ ст. координацію зусиль різних країн у сфері екологічного утворення й охорони природи здійснює ЮНЕСКО, що вважає своїми стратегічними завданнями створення «глобальної мережі екологічної освіти», її інтеграцію із загальною освітою, виховну роботу з населенням щодо формування екологічної свідомості. Екологічна освіта висувається в розряд основних засобів гармонізації взаємодії людини й природи [1].

Характерним моментом для сучасної європейської екологічної педагогіки є посилення емоційно-почуттєвої складової, зростання значення духовної, естетичної цінності природи й, відповідно, зміна вектора розвитку моделі екологічної освіти – від дидактики катастроф у 80-х рр. до «педагогіки переживань (Erlebnispädagogik)» у 90-х рр. минулого сторіччя.

«Педагогіка переживань» прагне навчити сучасну людини адекватно «бачити» себе в навколишньому середовищі. Почуттєве сприйняття й розуміння світу природи, як частини свого єства допомагає любити його як самого себе й докладати максимум зусиль для охорони й процвітання навколишніх форм життя. «Педагогіка переживань» приваблює використанням веселих цікавих ігор, і це вигідно відрізняє її від методів традиційної школи. Діти, перебуваючи в лісі, виконують вправи на уважність, із зав'язаними очами ведуть пошук природних об'єктів і намагаються зробити їх природознавчий або міфологічний

опис. В ігровій формі проводиться так зване медитативне спілкування із природою, у ході якого ніби стирається грань між людиною й навколишнім її світом. Діти ведуть німу розмову з деревами, комахами, квітами, у своїй уяві пускають корінь у землю, гойдаються за вітром, як дерева. Порушені новою формою сенсибілізації, вони перетворюють діалог про природу в безпосередній діалог із природою. У результаті такого контакту вони починають сприймати себе частиною природи, що спричиняє глибокий процес ідентифікації й забезпечує надалі свідоме екологічне поведження й відповідні дії.

У руслі «педагогіки переживань» працює так звана «лісова» педагогіка (Waldpädagogik). У центрі її уваги перебувають залежності між людиною й навколишнім середовищем, проблеми використання лісових багатств. «Лісові» школи – «природні» або «дикі» (Naturschulen або Wildnisschulen) – забезпечують безпосереднє спілкування із природою різноманітному колу осіб. У діяльності цих шкіл особливо яскраво проглядається тенденція до посилення духовних, естетичних цінностей в екологічному вихованні [5].

Проте, щоб екологічне виховання не було безпідставним, обов'язково необхідне формування екологічної свідомості. Мета екологічного виховання – формування відповідального ставлення до навколишнього середовища, яке будується на базі екологічної свідомості.

Слід визнати, що в другій половині ХХ ст. в європейському регіоні екологічна складова тала не єдиним фактором збереження природи. Оточуюча унікальна краса ландшафту визнається з боку громадськості духовною цінністю, яку варто зберігати так само, як зберігаються твори мистецтва. Екологічні й естетичні проблеми формування й охорони ландшафту, будучи тісно пов'язаними із благополуччям і здоров'ям суспільства, стають завданням культури і освіти [5].

Мета статті – на основі вивчення світового досвіду екологічного виховання молоді запропонувати власну модель виховання.

Виклад основного матеріалу. На відміну від деяких країн пострадянського табору, у розвинених закордонних країнах екологічне виховання є пріоритетним, а проблеми екології та охорони природи стоять на одному з перших місць не тільки на сторінках «зеленої» преси, але й у документах парламентів та урядів. В екологічному вихованні дітей

у цих країнах панує два підходи – ігровий та натуралістичний. Перший переважає у початковій та середній школі, а другий – у старшій [2].

Саме на натуралістичному підході розроблений новий метод, який отримав назву «польова екологія». Цей підхід базується на формах та методах екологічного виховання, за яких учні вивчають світ, що їх оточує, безпосередньо в природному середовищі. З усіх численних напрямів і галузей екологічного виховання в нашій державі, сфера «**польової екології**» та «**натуралістичного**» виховання виявилися, мабуть, найменш «освоєною» та важкодоступною формою екологічної освіти дітей, особливо в середній школі. І це цілком зрозуміло: адже «шкільною екологією» займаються вчителі (найчастіше, але не завжди із природничо-науковою педагогічною освітою). Для того, щоб займатися з дітьми «польовою екологією» необхідно насамперед бути **професійним екологом**, бути науковцем, мати досвід польової експедиційної роботи, бути гарним педагогом і доброю товариською людиною [2].

Розглядаючи «польову екологію» як перспективний метод екологічного виховання молоді в нашій державі, слід зазначити, що для успішного впровадження його в життя необхідно об'єднати зусилля навчальних установ, з одного боку, і природно-заповідних об'єктів, а саме національних природних парків – з іншого.

На думку деяких дослідників, саме природна територія, яка охороняється, – це відкрита класна кімната, у якій приходиться більш глибоко розуміння взаємин між людиною й природою, що врешті-решт сприяє збереженню всіх природних багатств не тільки в межах таких природних територій, але й, головне, поза її межами [4].

Об'єднання зусиль щодо екологічного виховання молоді навчальними закладами й національними природними парками дає можливість вирішити низку проблем. По-перше, це залучення професійних екологів до виховного процесу; по-друге, використання території парку, яка саме й має використовуватися для цього; по-третє, можливість широкого застосування різних методів і форм екологічного виховання.

Для випробовування можливості поєднання зусиль зі створення екологічних центрів навчальних закладів із природо-охоронними установами нами, починаючи з 2009 року, були проведені спільні роботи з національним природним парком «Гомільшанські ліси». Парк має цілісну територію, яка знаходиться в самому центрі Харківської об-

ласті в долинах річок Сіверський Донець і Гомільша й розташований на відстані 45 км від м. Харків та 5 км від районного центру м. Зміїв. Загальна площа парку становить 14314,8 га, з яких у постійному користуванні парку знаходиться 3377,3 га.

Національний парк «Гомільшанські ліси» є одним із наймальовничіших місць Лівобережної України. Повноводний Сіверський Донець, річка Гомільша та чисельні заплавні озера, прибережні «гірські» кручі та широкі тераси, вікові діброви та бори, квітучі луки та галявини – усе це творить особливу неповторну красу місцевості. На території парку переважає лісовий тип рослинності. На високому правому березі річки Сіверський Донець поширені широколистяні ліси – унікальні нагірні діброви – одні з найстаріших у Лівобережній Україні. На піщаній терасі лівого берега Сіверського Дінця розташовані соснові ліси – бори.

З огляду на унікальні природні умови, спільно зі співробітниками парку були розроблені напрями еколого-освітньої діяльності на території парку:

1. Робота зі шкільною молоддю.

- 1) проведення занять вихідного дня.
- 2) проведення літніх екологічних таборів
- 3) проведення семінарів, конкурсів, виставок.

2. Робота зі студентською молоддю.

- 1) проведення літніх екологічних таборів.
- 2) проведення літніх навчальних практик
- 3) проведення семінарів, конкурсів, виставок.

3. Робота з викладачами біології шкіл.

- 1) проведення занять на екологічну та природоохоронну тематики.
- 2) створення при школах куточків охорони природи.

4. Центр підготовки шкільних наукових робіт у рамках програми МАН.

Розробка тем за програмою МАН і супровід їх виконання. Реалізовано такі види робіт:

1. Лекційні та практичні заняття в приміщення екологічного центру.

2. Екологічні екскурсії стежками НПП.

3. Заняття вихідного дня (заїзд зранку в суботу, від'їзд ввечері в неділю).

4. Екологічні ігри на природі для дітей та дорослих.

5. Роботи екологічного напрямку на території парку.

Були розроблені тематичні лекційні та практичні заняття, проложені екологічні стежки, підготовлені території для розміщення наметових екологічних таборів та екологічних практик. Поступово екологічні заняття на території парку стають популярними серед молоді й викладачів шкіл, проте їхня необхідність повинна бути закріплена на законодавчому рівні.

Найбільш перспективними, на нашу думку, є польові навчальні центри. Їхня робота основана на проведенні короткострокових екологічних практикумів для школярів усіх вікових груп. У роботі з молодшими школярами переважають екскурсійні форми занять (денні екскурсії) із метою ознайомлення дітей з об'єктами навколишньої (місцевої) природи. У середніх і старших класах переважає так званий «проектний підхід» і багатоденні практикуми.

Екологічні практикуми є перспективною формою екологічного виховання. Під час польового екологічного практикуму школярі працюють індивідуально або невеликими групами по 2-3 чоловіки (бригадами): організують спостереження, експерименти, відбирають проби, проводять зйомку місцевості тощо. При цьому загальний спектр виконуваних дослідницьких робіт дуже широкий – від спостережень за поведінкою птахів і до складання ґрунтових і геологічних карт місцевості. Основні досліджувані предмети (галузі природничих наук) – географія, ботаніка, зоологія, водна екологія, екологічний моніторинг.

Під час проведення практикумів шкільні вчителі виконують тільки загальні координуючі функції й практично не втручаються в навчальний процес. Безпосереднє керування збором і обробкою матеріалу проводять співробітники центрів – учені-екологи й педагоги різних спеціальностей. По закінченні практикумів після повернення в школи або прямо в навчальних центрах школярі оформляють і захищають свої роботи. У результаті проведення відкритих захистів усі учні мають можливість познайомитися з результатами, отриманими їхніми однокласниками. За бажання, такі роботи можуть бути оформлені у формі роботи МАН.

Висновки. Проведений літературний аналіз іноземного досвіду екологічного виховання молоді дозволив визначитися з перспектив-

ною формою екологічного навчання в нашій державі. Застосування методів «польової екології» в поєднанні з науковим і природним потенціалом природно-заповідних установ, а саме національних природних парків, дозволив розробити підходи до нової форми ведення екологічного виховання.

Перспективним є проведення екологічних занять на природі з елементами дослідницької роботи, що сприяє зростанню мотивація на навчання, з'являється непідробний інтерес до реферування й пошуку матеріалу в Інтернеті, до біології, математики, географії, історії, тому що вони забезпечують можливість більш достовірного проведення дослідження. Крім того, це сприяє розкриттю здібностей дитини, а може навіть підштовхнути її до вибору певної професії, пов'язаної з біологією.

Педагогічна доцільність такої роботи зі школярами пояснюється тим, що, тільки проробивши польові практичні роботи самостійно в польових умовах, школярі починають розуміти, для чого їм потрібні шкільні знання з математики, фізики, хімії, біології, географії. Це дає можливість учням усвідомити й виявити зв'язок матеріальної культури людини з ландшафтом, кліматом, рельєфом місцевості, рослинністю й тваринним світом. Знайомить учнів із практикою природничо-наукового спостереження, експериментування, практикою польових спостережень і лабораторних робіт, роботою в бібліотеці, музеї, архіві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бiryюкова Н.А. Особенности экологического образования за рубежом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://portalus.ru>.
2. Боголюбов А.С. Полевое экологическое образование в зарубежных странах [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://coolreferat.com/5633/>.
3. Екологічне виховання молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.allbest.ru/>.
4. Чижова В.П. Школа природы: Экологическое образование в охраняемых природных территориях. В.П. Чижова // Эколого-просветительский центр «Заповедники». – М., 1997. – 160 с.
5. Шульженко А.К. Воспитание эстетического восприятия окружающей среды в европейских странах. А.К. Шульженко // Экологическое образование. – №2. – 2005. – С. 29-33.